

NORSK SPRÅKRÅD

┌
Kultur- og kirkedepartementet
Kulturavdelingen, seksjon KU3
Postboks 8030 Dep
0030 OSLO
└

REF.
20007768 KU/KU2 IE

VÅR REF.
200100348-106 VL/HS

DATO
16.6.2003

Rettskrivningsvedtak fra Norsk språkråd 2003

Norsk språkråd har i samsvar med brevet fra Kulturdepartementet av 5.12.00 gått igjennom framleggene til rettskrivningsendringer for bokmål og nynorsk fra vedtaksrunden i 2000 (medregnet restspørsmålene som stod igjen etter den behandlingen) og tatt opp de konkrete spørsmålene departementet stiller i dette brevet. Ved behandlingen i fagnemnda og på årsmøtet i 2003 har det vært en forutsetning at disse vedtakene skal stå uendret i lang tid framover.

Særspørsmålene for nynorsk har vært behandlet i en egen referansegruppe, som på oppdrag fra styret skrev en utredning, *Nynorskrettskrivinga. Utgreiing om og framlegg til revisjon av rettskrivinga i nynorsk*. Utredningen gikk som høringsutkast høsten 2002 og som sakspapir til rådsmøtet. Arbeidet med nynorskspørsmålene er beskrevet s. 6–8 i utredningen (revidert versjon datert 31.12.02). Bokmålsdelen i fagnemnda har hatt flere særmøter for å arbeide med spørsmål som gjelder bare bokmål, og hele fagnemnda har forberedt sakene som gjaldt begge målformene.

Nedenfor skal vi kommentere noen av sakene:

Hoveddelen av arbeidet for nynorsk har gått på spørsmålet om en todelt rettskrivning: om en endring var tjenlig for nynorsk, og hvordan en rettskrivning uten normhierarki burde se ut, jf. *del II A* i brevet fra departementet. Et seksjonsmøte i mai 2002 gikk inn for at en skulle ta bort normhierarkiet, og det staket ut linjene for utredningsarbeidet videre i referansegruppa. Utredningen gikk til høring i oktober 2002, og uttalelsene som kom inn, er kort oppsummert i brevet fra referansegruppa til styret i Språkrådet (datert 31.12.02). På grunnlag av disse uttalelsene endret seksjonen standpunkt på årsmøtet i februar 2003 og gjorde dette enstemmige vedtaket:

Nynorskseksjonen i Norsk språkråd viser til dei innkomne høringsfråsegnene og rår ut frå dei til at den nynorske rettskrivinga framleis skal vere samansett av ei hovudnorm, kalla hovudnormalen, og tillatne sideformer.
Nynorskseksjonen legg 2000-vedtaka til grunn for rettskrivinga i nynorsk.

Nynorskseksjonen gjorde så noen vedtak om enkeltpunkt i rettskrivningen. Disse vedtakene er dels revisjon av 2000-vedtakene og dels utfylling. De er nå innarbeidet i de samlede endringsvedtakene, jf. vedlegget.

Det vil si at Språkrådet ønsker for nynorskens del å holde på systemet med en todelt rettskrivning slik som vi har i dag. Høringsrunden har vist at bevisstheten om normspørsmål blant nynorskbrukere er høyt, og uttalelsene vitner om at den psykologiske og kulturelle tilknytningen folk har til de ulike undernormene, er sterk. Derfor ble vedtaket ovenfor gjort. Men også ønsket om en fastere hovednorm står sterkt i flere sentrale institusjoner. Etter Norsk språkråds mening bør hovednormalen være noe strammere enn den som har gjeldt siden 1959. Det er et syn som også ligger under mange av høringsuttalelsene. Norsk språkråd går derfor inn for at vedtaket som rådet gjorde i 2000, skal være grunnlaget for den nye hovednormalen og for de tillatte sideformene. Dermed bygger nynorskrettskrivningen på de prinsippene for "læreboknormal" og sideformtilfang som ble vedtatt av Språkrådet i 1997. Årsmøtet i 2003 gjorde bare små endringer i 2000-vedtakene.

Den trange normalen bør som før gjelde for lærebøkene og statstjenesten. I tillegg skal den være et tilbud både for institusjoner som ønsker og trenger en ensartet språkform i sine skriftlige produkter, for enkeltpersoner som skal lære nynorsk uten å føle at de har et nynorsknaert talemål, og for personer som ønsker å skrive en "umarkert" eller "nøytral" nynorsk uansett talemål. Den vide rettskrivningen, dvs. hovednormalen med alle sideformene, skal fremdeles kunne brukes av elevene i skolen og av alle de som ønsker å prege språket sitt etter dialektbakgrunn eller ideologisk overbevisning. Dette vil for eksempel gjelde skjønnlitterære forfattere, folk som arbeider med lokalkultur, og andre språkbevisste enkeltpersoner. Det må telle med at disse formene også representerer viktige tradisjoner i nynorsk litteratur som en ikke bør bryte kontakten med. Det er i samsvar med tradisjoner i nynorsken og med den ideologien som har båret den fram, at det skal være høve til å skrive en offisielt godkjent nynorsk der regionale og ideologiske særmerker får ha en viss status. Dette synet blir også understreket i mange høringsuttalelser.

Vi regner med dette denne saken for grundig forberedt og grundig drøftet i Norsk språkråd, slik at vedtaket kan gjelde i lang tid framover, slik departementet forutsetter i sitt brev. Det er likevel klart ulike synspunkt blant representantene på hva som ville være den beste rettskrivningsløsningen, men disse synspunktene bygger ofte på ulike vurderinger av hva som gir den beste pedagogiske situasjonen i skolen. Her mangler vi gode granskingsresultater som kan gi bedre avklaring i spørsmålet. Med tanke på en framtidig drøfting av det prinsipielle spørsmålet vedtok nynorskseksjonen derfor også:

Det er ønskeleg at det i tida framover blir sett i gang prosjekt med ulike undervisningsopplegg der ein prøver ut og jamfører opplæring avgrensa til hovudnormalen og opplæring som tek omsyn til valfridommen i rettskrivinga. Slike og andre forsøk kan gi oss betre kunnskap om gode læringsvilkår, og dei vil gi grunnlag for å diskutere kva rolle skriftnormer kan og bør spele.

Nynorskseksjonen ber styret få vurdert om den noverande funksjonsfordelinga mellom hovudnormalen og sideformene er tenleg i ein situasjon der nynorsken er åleine om dette systemet.

Del II B i brevet fra departementet tar opp spørsmål som bør avklares dersom en holder på den todelte rettskrivningen. Alle disse spørsmålene er blitt tatt opp underveis i utredningsarbeidet og i seksjonsdrøftingene. Vi skal kommentere dem her:

a) Forholdet mellom tilnæringsformer og tradisjonelle former i nynorsk

Forholdet mellom de ulike nynorskvariantene har vært gjennomgangstema både under utredningsarbeidet i 2001 og 2002 og under forberedelsene av 2000-vedtakene, og vi mener at det er tatt rimelig hensyn til dem alle i de vedtakene som er gjort. Under de forskjellige rettskrivningspunktene som er behandlet i utredningen av 31.12.02, er det for eksempel lagt inn vurderinger som gjelder de forskjellige "identitetene" i nynorsk. Selv om premissene for denne utredningen nå ikke gjelder etter vedtaket i februar 2003, viser de hvordan Språkrådet har arbeidet, og vi mener at 2000-vedtakene med detaljendringene fra 2003 også har tatt vare på de mange hensynene.

Ellers kan det nevnes at "tilnærming til bokmålet" ikke har vært framme som noe argument under revisjonsrunden fra 1997 og fram til nå. Dette argumentet står heller ikke nevnt i de prinsippene Språkrådet vedtok i 1997 for normeringen av nynorsk. Derimot er formene vurdert ut fra utbredelse i dialektene og ut fra den faktiske bruken i skrevet nynorsk.

b) Spørsmålet om å ta inn igjen i nynorsk former som tidligere er tatt ut

Språkrådet har ikke funnet grunn til å gå systematisk igjennom dette spørsmålet. Derimot dukker selvsagt slike spørsmål stundom opp også når utgangspunktet er faktisk brukt nynorsk og utbredelse i dialektene. Slik kan en si at den reguleringen av genus for noen ord som ble vedtatt på årsmøtet i 2003, gjelder dette. Et framlegg om å åpne for *-j-* foran *ing-*former gjaldt også å ta inn igjen former som lå innenfor normen før 1938, men det framlegget falt i fagnemnda.

c) Spørsmålet om mer systemrette skrive- og bøyningsformer

Systemhensynet er alt innebygd i prinsippene for nynorsknormeringen fra 1997. Etter oppfordringen fra departementet har Språkrådet nå gått igjennom en gang til vedtakene under 3.2.2.2.2–3.2.2.2.4 (bokmål) og 3.3.1.1.5–3.3.1.1.6 (nynorsk)¹, og det har gjort visse endringer som vil gå fram av vedlegget. Her har vi lagt vekt på å unngå "unødige skilnader mellom bokmål og nynorsk" (jf. brevet fra departementet). I vedlegget er det også laget en systematisk oppstilling som vi håper kan være mer pedagogisk enn selve vedtaksdokumentet.

¹ Nummereringen viser til 2000-vedtakene. De tilsvarende vedtakene er organisert på en annen måte i 2003-vedtakene.

d) Forholdet mellom bokmål og nynorsk

Nynorskseksjonen har som nevnt ovenfor ikke villet bruke tilnærming til bokmålet som argument i arbeidet med rettskrivningen. Derfor har den heller ikke sett at det skulle være noen grunn til å samordne preteritumsformene av *be*, *dra*, *gi* og *stå*. Her vil vi at nynorsken skal bygge på eget grunnlag, og seksjonen har vedtatt å ta ut formen [*sto*].

e) Forholdet mellom bokmåls- og riksmålsformer

I brevet side 7 peker departementet på at "Det er truleg rett at det gjennom dei siste 10–20 åra har vore ei gjensidig tilnærming mellom bokmål og riksmål dersom ein ser på den faktiske språkbruken i samfunnet."

Bokmålsreformen av 1981 innledet en tilsvarende tilnærming for det *normerte* bokmålet. Med det framlegget som nå foreligger fra rådsmøtet i 2003, er denne utviklingslinjen ført videre slik at det kan hevdes at det nå bare gjenstår minimale forskjeller mellom riksmålsnormalen og det som gjerne kalles moderat bokmål. Endringene i bokmålsnormalen i forhold til riksmålet har for en stor del dreid seg om mange enkeltord, i mindre grad om systematiske endringer for store grupper av ord.

I enkeltordene dreier det seg delvis om *inntak* av former som tidligere har vært utenfor den offisielle bokmålsrettskrivningen. I 1981 kom for eksempel *frem* (tidligere bare tillatt i visse sammensetninger) og *syd* inn, nå blir også for eksempel *hverken* og *flyver*, *flyvning* foreslått som godkjente former. I tillegg kommer *uttak* av lite brukte former (tidligere dels hovedformer, dels sideformer), ofte tilnæringsformer til nynorsk, eksempelvis uttak av formene *glas*, *grøn*, *tal* med *glass*, *grønn*, *tall* som gjenstående eneformer.

De systematiske endringene gjelder hovedsakelig bøyningen av hunkjønns substantiv og svake verb.

Den tradisjonelle endingen i bestemt form entall av hunkjønns substantiv har vært *-a*. I 1981 ble en lang rekke ord med *-a* som eneform endret til *-a/-en* eller *-a [-en]*, eksempelvis *gata* > *gata/gaten*, *bygda* > *bygda [bygden]*. Med oppheving av skillet mellom hovedformer og sideformer blir det nå full jamstilling mellom *-a* og *-en* i bestemt form i alle hunkjønns substantivene.

Departementet nevner svake verb spesielt og gir preteritumsformene *bygget*, *trykket*, *prøvet* som eksempler på riksmålsformer utenfor bokmålsnormen.

Reformen av 1981 fastsatte dette normeringsprinsippet for svake verb: "Preteritum (fortidsform) på *-a* og *-et* skal være mest mulig jamstilt når én av disse formene på forhånd er tillatt." Bøyningen av svake verb ble et hovedtema under den nye gjennomgangen av 2000-vedtakene, og det ble reist tvil om holdbarheten av prinsippet fra 1981. Utgangen av drøftingene omkring prinsippet ble denne formuleringen fra rådsmøtet i 2003: "Verb som har *-et*-bøyning, vil normalt også ha bøyning med *-a*. *A*-former som åpenbart ikke har støtte i skriftspråket, skal ikke ordlisteføres."

Under fagnemndas vurdering av enkeltverb ble et omfattende datamateriale lagt til grunn sammen med det faglige skjønnet til bokmålsmedlemmene. Resultatet for de tre verbene departementet nevner, er at *bygget* og *trykket* ble tatt inn i bokmålsrettskrivningen, men ikke *prøvet*.

*

Med den reviderte vedtaksmassen fra 2000 pluss en del andre vedtak som er kommet i tillegg, er Språkrådet nå kommet til veis ende med en omfattende gjennomarbeiding av begge rettskrivningsnormalene. Vi er klar over at det kan reises innvendinger både mot detaljer i framlegget og mot mer prinsipielle forhold. Vi mener likevel at det foreliggende resultatet er helhetlig, og at det vil kunne tjene som en fast norm for begge målformene i forholdsvis lang tid framover. Språkrådet ber derfor Kultur- og kirke departementet godkjenne de vedtakene som ligger i vedlegget.

Vi har ikke funnet grunn til i denne omgangen å lage et dokument som grunn gir alle vedtakene i detalj med hensyn til valg av former, normeringshistorikk og utbredelse av aktuelle former i skrift og tale. Noe er omtalt i vedtakene, og for nynorskens del er mye å finne i den nevnte utredningen om nynorskrettskrivningen fra 31.12.02.

Vi ser klart at når departementets godkjenning foreligger, vil det være behov for en mer pedagogisk framstilling av de nye normalene. Språkrådet vil arbeide for å få gitt ut en publikasjon som gir veiledning og innsikt til lærere, ordlisteforfattere og språkinteresserte ellers. Behovet for slik informasjon er blitt understreket flere ganger på årsmøtene våre, og det er blitt ført fram i meningsytringer fra skolehold.

Med hilsen

Ola Haugen
leder

Marit Hovdenak
daglig leder

Vedlegg: Rettskrivningsvedtak 2003 frå Norsk språkråd
Nynorskrettskrivinga. Utgreiing om og framlegg til revisjon av rettskrivinga i
nynorsk. Revidert versjon 31.12.02